

KARTA EWIDENCYJNA ZABYTKU NIERUCHOMEGO WPISANEGO DO REJESTRU ZABYTKÓW

3. Miejscowość

KRAKÓW

13024

1. Nazwa

ZESPÓŁ ZABUDOWY PL. CENTRALNEGO IM. R. RAEGANA
W NOWEJ HUCIE

2. Czas powstania

1952 - 56

4. Adres

Osiedla A, B, C, D

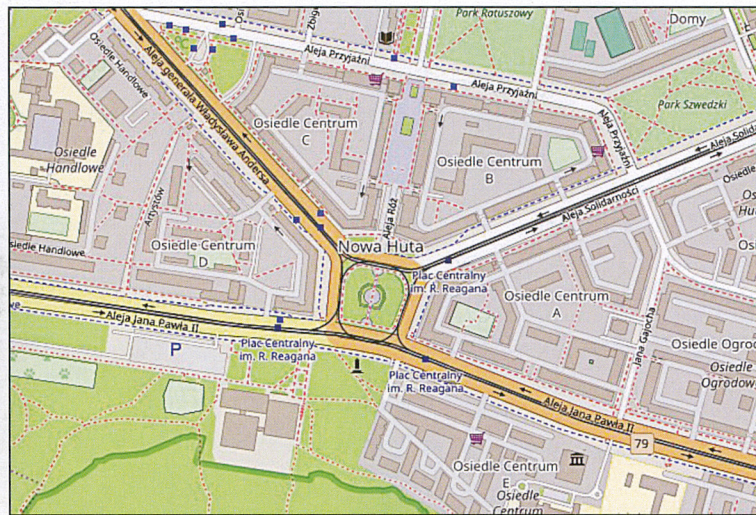
nr ewidencyjny działki:

3, 204, 187, 87, obr. 47 Nowa Huta

nr księgi wieczystej

-

11. Materiały graficzne

5. Przynależność administracyjna

Województwo: małopolskie

Powiat: krakowski

Gmina: Kraków

6. Współrzędne geograficzne

50.072058, 20.037339

7. Poprzednie nazwy miejscowości

j.w.

8. Właściciel i jego adres

Wspólnoty Mieszkaniowe

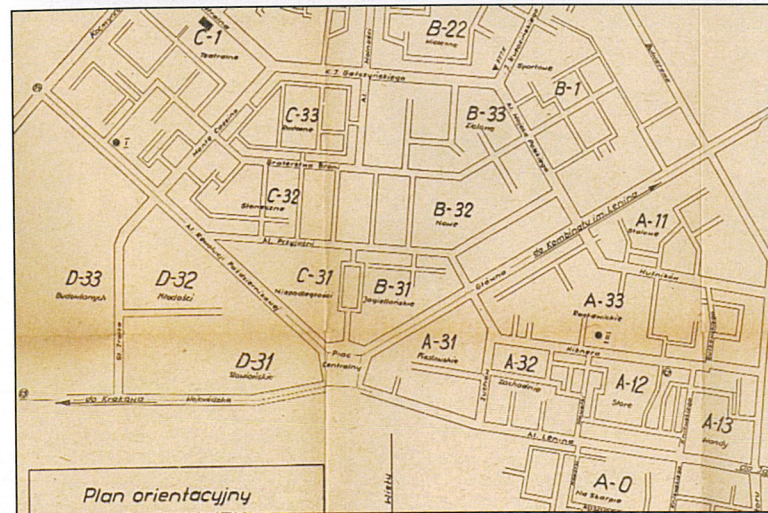
9. Użytkownik i jego adres

j.w.

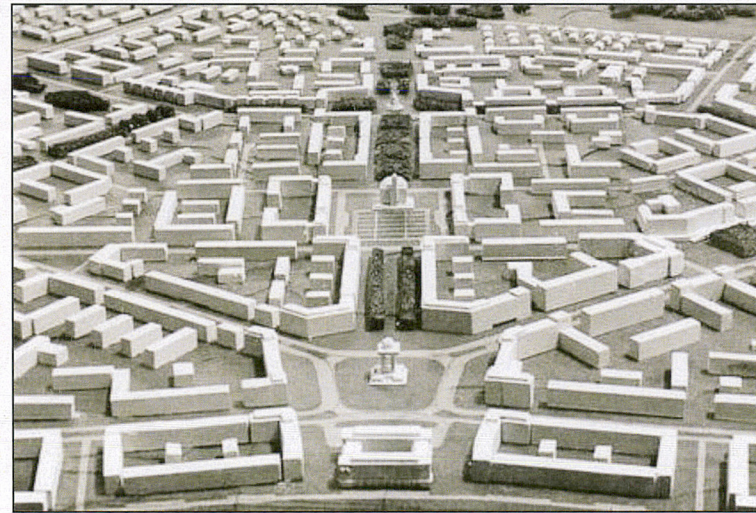
10. Formy ochrony

wpis do rejestru zabytków: nr A-1431/M
decyzja z dnia 27.04.2015 r.

miejscowy plan zagospodarowania
przestrzennego „Centrum Nowej Huty”,
Uchwała RMK NR XCII/1362/13 z dnia
16.12.2013

Plan centrum, 1957

Makieta urbanistyczna, 1951

Zespół wzniesiony wraz z budową na terenie podkrakowskiej wsi Mogiła kombinatu metalurgicznego im. W. Lenina. Decyzja o tej kluczowej dla polskiej gospodarki inwestycji zapadła w 1949 r. Inwestycja pociągała za sobą zmiany społeczne: migrację ludności z wsi do miasta, wykształcenia nowej, związanej z władzą komunistyczną klasy robotniczej, zmianę stylu i standardów życia oraz budowę nowoczesnego miasta. Wzorem były typowe dla stalinizmu miasta „zaplecza” zakładów przemysłowych: Magnitogorsk na Uralu, Sztálinváros (obecnie Dunaújváros) na Węgrzech, Eisenhüttenstadt w dawnej Niemieckiej Republice Demokratycznej. Zespół zrealizowano na podstawie projektu autorstwa zrzeszonego w Miastoprojekcie zespołu w skaldzie: Tadeusz Ptaszycki, Bolesław Skrzybalski, Tadeusz Rembies i Stanisław Juchnowicz. Projekt uwzględniał funkcje centrum zgodną z doktryną czołowego teoretyka socrealizmu dr. Lothara Bolza. W latach 50-tych do zespołu dołączyło dwóch architektów Marta i Janusz Ingarden. Projekt obejmował także kompleksowe wyposażenie i wystrój wnętrz. Autorem projektu był profesor. Marian Sigmund. Założenie urbanistyczne dzielnicy stało się jednym z najważniejszych przykładów polskiego socrealizmu. Symetryczny, regularny układ, z szerokimi alejami wzdłuż głównych osi kompozycyjnych, reprezentacyjnym, centralnie położonym placem i monumentalnym ratuszem miał

Układ założenia: zespół Placu Centralnego tworzą cztery osiedla A, B, C i D. Topograficznie Plac Centralny nie stanowi ścisłego Centrum miasta. Jest on umieszczony w południowej jego części, na krawędzi skarpy wiślanej. Posiada kształt pięcioboku, z trzema przecinającymi się szerokimi arteriami komunikacyjnymi. Układ jest symetryczny, oparty na wybiegających z narożników pięciu promienistych alejach. Ośią symetrii jest przedłużająca się w kierunku południowym Aleja Róż. W stosunku do niej pod kątem 45 stopni wychodzą z placu dwie aleje. Zachodnia- Al. Andersa (dawniej al. Rewolucji Październikowej), która prowadzi do nowszych osiedli, wschodnia - Al. Solidarności (dawniej Lenina, w pierwotnych planach miasta zwana też Osią Pracy), która prowadzi do reprezentacyjnego centrum administracyjnego kombinatu metalurgicznego. Południową podstawę Placu stanowi obecna Aleja Jana Pawła II. Geometryczność założenia miał podkreślać centralnie usytuowany obelisk, zastąpiony w latach późniejszych nasadzeniami z wysokich drzew. Pierzeje Placu kształtują jednorodne stylistycznie, wydłużone elewacje budynków mieszkalnych z lokalami usługowymi w parterach. W narożnikach budynków umieszczono arkadowe portyki podkreślające osiowość założenia. Centralną część Placu zajmuje obecnie skwer z komponowaną zielenią. Układ komunikacyjny rozdzielają tory tramwajowe.

Zabudowa: zespół zabudowy Pl. Centralnego im. R. Reagana stanowi wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną grupę budynków o wydłużonych, trzyczęściowych korpusach. Bryła masywna, z akcentowanymi arkadowymi podcieniami narożnikami. Skrzydła wszystkich przylegających do placu budynków poprzedzone są rodzajem tarasów z szerokimi trójstopniowymi schodami. Budynki sześciokondygnacyjne, podpiwniczone, murowane, ceglane, ze stropami ceramicznymi. Dachy płaskie, pograżone, kryte papą. Układ wnętrz dwutraktowy. Klatki schodowe murowane, żelbetowe z szybami windowymi. Schody i korytarze pokryte lastriko. W lokalach mieszkalnych parkiety. Elewacje tynkowane z okładziną kamienną. Tynki cementowe. Partery budynków stojących u wylotów głównych alej pokryte rustykami z opracowaną na wzór naturalnego łomu kamiennego okładziną z piaskowca. Fasady od strony Placu wieloosiowe, z trzykondygnacyjnymi ryzalitami. W ryzalitach otwarte arkadowo podcienia. W parterach reprezentacyjne lokale handlowe, z arkadowymi, sięgającymi wysokości 4 m witrynami sklepowymi. Fasady wzbogacono imitującymi boniowanie okładzinami, wydatnymi gzymsami i fryzami. Nad parterami biegnie gładki fryz. Na poziomie I kondygnacji mieszkalnej na wzór piano nobile wprowadzono porte - fenetre z ozdobnymi balustradami i nadprożami. Po stronie wschodniej i zachodniej, symetryczne okazałe loggie z kolumnadą. Ostatnia, kondygnacja stanowi zwieńczenie budynku. Lico nieco cofnięte imituje attykę z rzędem wąskich, prostokątnych okien. Powyżej ustawiono balustradę składającą się z naprzemiennie ułożonych części tralkowych i płylin (obecnie zachowana fragmentarycznie). Elewacje od strony wewnętrznych podwórek skromniejsze, tynkowane, rozczłonkowane płytkami ryzalitami mieszczącymi klatki schodowe. Ryzality trzyosiowe, symetryczne, z podziałem w formie kratownicy, podkreślającym konstrukcję budynku. W osiach prostokątne, wydłużone otwory okienne. Podziały horyzontalne elewacji za pomocą umieszczonych na wysokości cokołu, parteru i ostatniej kondygnacji prostych gzymsów kordonowych. W osiach rzędy kwadratowych otworów okiennych. Okna parteru ujęte wtynkowe opaski. W części środkowej parteru arkadowe, profilowane

14. Kubatura	15. Powierzchnia użytkowa	16. Przeznaczenie pierwotne	17. Użytkowanie obecne
165 000 m ³	56 000 m ²	użytkowo - mieszkalne	użytkowo - mieszkalne
18. Stan zachowania		19. Istniejące zagrożenia , najpilniejsze postulaty konserwatorskie	
<p>Budynki w 2004 r. poddane częściowej renowacji. Odtworzony neon nad dawnym sklepem „Markiza” oraz historyczne oświetlenie Placu formie kandelabrowych lamp.</p>		<p>Zalecany remont konserwatorski elewacji budynków z uwzględnieniem ślusarki drzwi wejściowych do lokali użytkowych oraz zachowanie i odtworzenie wystroju wnętrz.</p>	

20. Akta archiwalne (rodzaj akt, numer i miejsce przechowywania)

1. Projekt konkursowy Tadeusza Ptaszyckiego na Osiedle Nowa Huta, sygnowany przez autora 15.04.1949 r. Archiwum Narodowe w Krakowie, (sygn. 29_789_11727, ark.1).
2. Projekt konkursowy Kazimierza Marczewskiego. Archiwum Narodowe w Krakowie (sygn. 29_789_11739, ark. 2)
3. Projekt Konkursowy Stefana Zielińskiego. Archiwum Narodowe w Krakowie (sygn. 29_789_11726, ark.1)

23. Bibliografia

1. Nowa Huta - architektura i twórcy miasta idealnego. Niezrealizowane projekty, red. A. Biedrzycka, A. Chyb, M. Fryźlewicz, Kraków 2006.
2. T. Ptaszycki, Nowa Huta, "Architektura" 1953, nr 3, s. 74.
3. W. Komorowski, Architektura i urbanistyka Nowej Huty 1949-1959, "Rocznik Krakowski" 2005, t. LXXI, s. 189-214.
4. W. Komorowski, Wnętrza użyteczności publicznej nowej huty czasów realizmu socjalistycznego (1949-56) Ewidencja i wytyczne konserwatorskie, Kraków 2001
5. Z. Paszkowski, Miasto idealne w perspektywie europejskiej i jego związki z urbanistyką współczesną, Kraków 2012.
6. G. Sztabiński, Dlaczego geometria? Problemy współczesnej sztuki geometrycznej, Łódź 2004.
7. T. Jastrząb, Place i rynki jako zagadnienia urbanistyczne, Poznań 2002.
8. H. Adamczewska-Wejchert, K. Wejchert, Sześć ratuszy, "Architektura" 1950, nr 3-4.
9. S. Juchnowicz, Nowa Huta, przeszłość i wizja - z doświadczeń warsztatu projektowego, w: Nowa Huta, przeszłość i wizja - studium muzeum rozproszonego, red. J. Salwiński, L. Sibila, Kraków 2008, s. 205.
10. E. Dubiel, S. Gawroński, K. Walasz, Przyrodnicze walory Nowej Huty, w: Nowa Huta, przeszłość i wizja - studium muzeum rozproszonego, red. J. Salwiński, L. Sibila, Kraków 2008, s. 22.
11. K. Nawratek, Ideologia w przestrzeni, próby demistyfikacji, Kraków 2005, s. 16.

25. Źródła ikonograficzne (rodzaj, miejsce przechowywania:

1. Zbiory prywatne
2. Archiwum Narodowe w Krakowie

24. Uwagi

22. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach (daty, imiona i nazwiska wypełniających)

25. Opracowanie karty ewidencyjnej (autor, data i podpis)

Tekst: arch. Maria Makarewicz, październik 2019

Plany, rysunki: arch. Maria Makarewicz, październik 2019

Fotografie: arch. Maria Makarewicz, październik 2019

26. Załączniki

Wkładka nr 1

Wkładka nr 2

Wkładka nr 3

1. Miejscowość	KRAKÓW	5. Nazwa zabytku, adres ZESPÓŁ ZABUDOWY PL. CENTRALNEGO IM. R. RAEGANA W NOWEJ HUCIE	6. Zawartość załącznika CD HISTORIA CD OPIS
2. Gmina	MIEJSKA KRAKÓW		
3. Powiat	KRAKOWSKI		
4. Województwo	MAŁOPOLSKIE		

Cd. 12

symbolizować nowoczesność, rozmach oraz sukces Polski Ludowej w polityce gospodarczej i społecznej. Najbardziej reprezentacyjne budowle czerpały wzorce z monumentalnej architektury antycznej, co wyrażało się w przeskalowaniu gabarytów, stosowaniu arkadowych portyków, pilastrów podziałów elewacji lub z architektury renesansowej. Osiedla mieszkaniowe starano się planować w taki sposób, by zapewnić dobre warunki do mieszkania, oświaty i rekreacji. Centralną częścią założenia urbanistycznego Nowej Huty jest pięcioboczny Pl. Centralny. Projekt wyłoniono w drodze konkursu. Centrum miasta miało pełnić funkcję ośrodka życia politycznego mieszkańców. Tu miały znajdować się najważniejsze placówki polityczne, administracyjne, kulturalne i handlowe. Poprzez kształt architektoniczny zespołu zabudowy miała się wyrażać doktryna rosnącego w siłę społeczeństwa socjalistycznego. Budowę Placu prowadzono w latach 1952 –1956. Projekt nie został jednak w pełni zrealizowany. Cztery z pięciu boków oraz wychodzące aleje zostały zabudowane budynkami mieszkalno-handlowym. Południową ścianę Placu miał zamykać teatr ozdobiony monumentalną kolumnadą oraz flankujące go: Dom Kultury i Dom Partii, wzniesione na skarpie dawnego koryta Wisły. Nie zrealizowano projektu 35 ha zalewu z przystanią na terenie użytków zielonych, a także szeregu obiektów sportowych ze stadionem na 35 tys. miejsc w tzw. Parku Południowym. Natomiast przeciwległą część śródmiejską od strony północnej, na przedłużeniu Al. Róż stanowić miał monumentalny ratusz z budynkami administracyjnymi, tworzące okazały Plac Ratuszowy. Mimo gotowych projektów zostały one usunięte z planów inwestycyjnych po odwilży w 1956 roku. Na przełomie lat 70-tych i 80-tych na skarpie wiślanej (na południe od Centrum D) powstały budynki Nowohuckiego Centrum Kultury. Z początkiem lat 90-tych XX w. Plac domknęto od południa budując bloki mieszkalne Centrum E. Od 2004 r. Plac nosi imię R. Reagana.

Cd. 13

witryny sklepowe obejmujące wysokość dwóch kondygnacji mieszkalnych. Zabudowa Placu Centralnego poprzez wprowadzenie takich elementów, jak podcienia, łuki, pilastry, attyki i ozdobne balkony, nawiązuje do renesansowej i barokowej architektury.

Zabytkowe elementy wystroju i wyposażenia wnętrz: istotnym elementem był wystrój lokali użytkowych. Meble, oświetlenie, kasetonowe stropy, ślusarka drzwi wejściowych stanowiły integralną pod względem stylistycznym całość. W większości wystrój poszczególnych lokali powstawał wg indywidualnych, niepowtarzalnych projektów, których autorami byli znani plastycy i architekci. Zespołem projektantów kierował prof. Marian Sigmund. Obecnie najlepiej zachowany wystrój w siedzibie dawnej Cepelii. Zachowane elementy to: profilowane fasety i listwy, metalowe żyrandole, wielopolowe lustra, (os. Centrum A blok 1 dawny sklep cukierniczy „Markiza”), wgłębne tondo na suficie, strop kasetonowy, w kasetonach ceramiczne talerze, faseta i rozeta w formie gwiazdy, trzy żyrandole ceramiczne wykonane w wytwórni w Łysej Górze k./ Wiśnicza, gzymsy sztukatorskie, drewniane regały (Centrum B, dawna Cepelia, filary z profilowanymi listwami, antresola z balustradą (Centrum B - dawna restauracja Arkadia), kolumny z głowicami, prostokątne filary, profilowane fasety, rozety, parkiet i lastriko (Centrum B, salon TPSP), kolumny z głowicami, ramowe podziały z lizenami (Centrum C dawna kawiarnia „Stylowa”), żyrandole z metaloplastyki, dekoracje sztukatorskie (Centrum C, dawny Bar Mleczny), fasety, profilowane listwy sufitowe, antresola, supraporty, drewniane regały, lastrikowe posadzki (Centrum C, dawna Księgarnia i sklep)

Instalacje: elektryczna, gazowa, wod –kan., centralne ogrzewanie, alarmowa, teletechniczna, internet.

Centrum A, narožnik pd.

Centrum B, narožnik pd.

Centrum C, narožnik pd.

Centrum D, narožnik pd.

1. Miejscowość	KRAKÓW	5. Nazwa zabytku, adres ZESPÓŁ ZABUDOWY PL. CENTRALNEGO IM. R. RAEGANA W NOWEJ HUCIE	6. Zawartość załącznika FOTOGRAFIE
2. Gmina	MIEJSKA KRAKÓW		
3. Powiat	KRAKOWSKI		
4. Województwo	MAŁOPOLSKIE		

Ryzalit narożny, Centrum A

Fragment parteru, Centrum A

Loggia w elewacji, Centrum D

Centrum A, elewacja zach.

Centrum B, elewacja od Alei Róż

Centrum C, elewacja od Alei Róż

Centrum D, elewacja wsch.

1. Miejscowość	KRAKÓW	5. Nazwa zabytku, adres ZESPÓŁ ZABUDOWY PL. CENTRALNEGO IM. R. RAEGANA W NOWEJ HUCIE	6. Zawartość załącznika FOTOGRAFIE ARCHIWALIA
2. Gmina	MIEJSKA KRAKÓW		
3. Powiat	KRAKOWSKI		
4. Województwo	MAŁOPOLSKIE		

Arkady w parterze

Wejście do lokalu handlowego

Okno 1 piętra

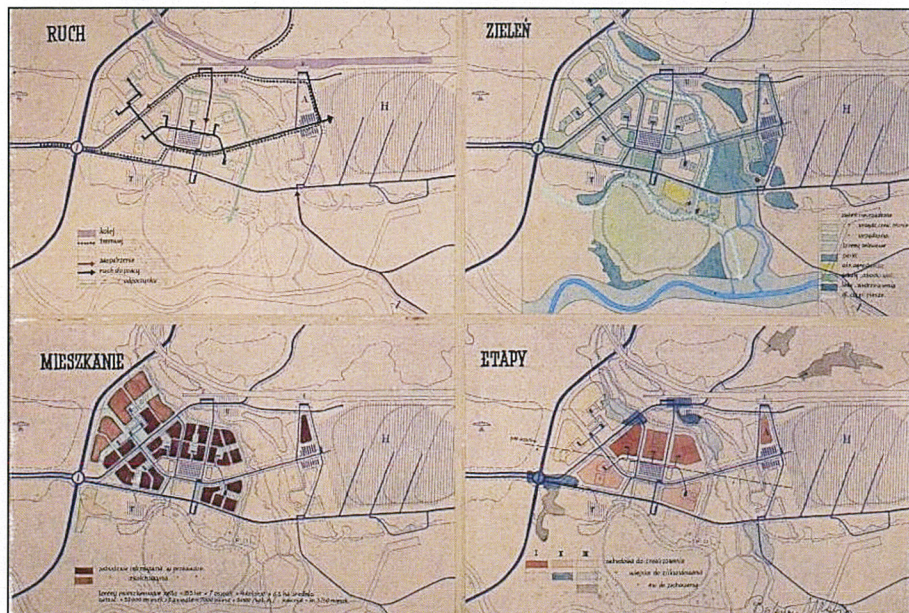

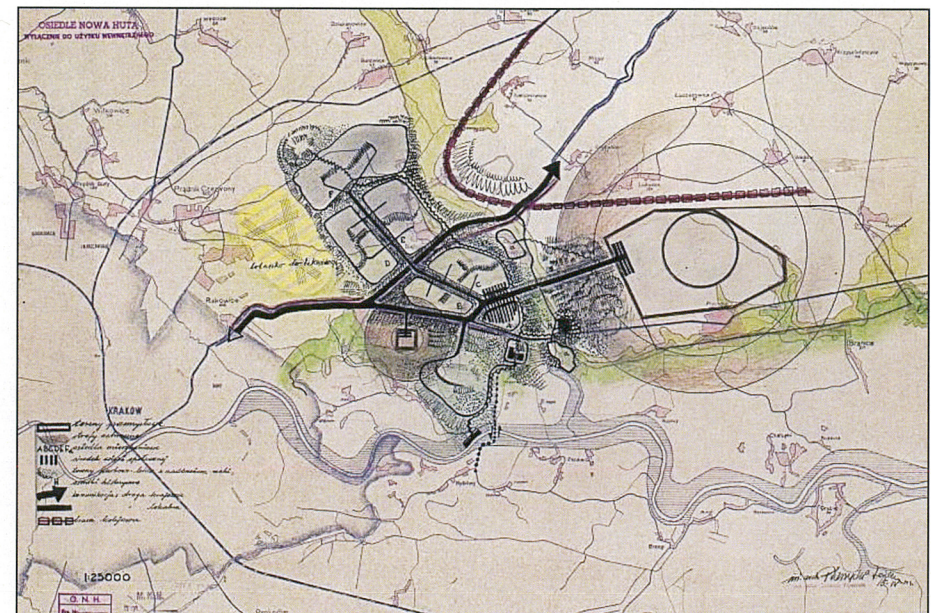
Plac Centralny, lata 60-te

Projekt konkursowy, Stefan Zieliński, 1949

Projekt konkursowy, Bolesław Malisz, Zbigniew Ihnatowicz, 1949

Projekt konkursowy, Tadeusz Ptaszycki, 1949